

## SLAP V ŽELEZNIKARSKIH LOMIH

Slapovi so v vsaki pokrajini naravni dragulji, ki so jih ustvarile različne naravne sile, predvsem voda, v nenehnem preoblikovanju zemeljskega površja. Mogočne občuduje ves svet, na primer Niagarske slapove v Severni Ameriki; pri nas je komaj še kdo, ki si ne bi ogledal Peričnika, Savice, Rinke ali Blejskega Šuma. Majhni in manj imenitni so ostali seveda v senci večjih, vendar tudi pri njih, neznanih ali komaj poznanih, bučijo razpenjene vode v globoke kotličke in njihova neprestana pesem odmeva med skalnimi stenami in se zgublja v višave ter obdajajoče gozdove.

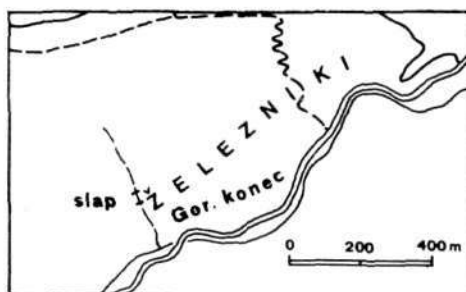
Čeprav je na Selškem in Poljanskem vse polno grap z večjimi in manjšimi potoki, ki hite s hribovitega sveta proti Selščici ali Poljanščici in premagajo od rojstva do izliva v eno izmed rek višinsko razliko več 100 m, nekateri celo več kot 1000 m, so slapovi zelo redki. Najlepši so pač trije skoraj zaporedni slapovi na Davči, ki so bili že popisani v naravoslovni reviji Proteus (40, str. 168—170). Razen teh treh biserov je še nekaj drugih, ki zaslužijo kratek opis. Takšen je tudi slap brez imena v železnikarskih Lomih nad Železniki, ki ga ne pozna niti vsak Železnikar, kako pa naj bi vedel zanj še kdo drug. Obiščimo ga!

Hribovski potok, ki daje vodo slapu, se rojeva na vzhodnem pobočju 1145 metrov visokega Štedel vrha, hriba južnovzhodno od Prtovča. Močan studenec priteče na dan blizu 1000 m visoko in premaga na svoji kratki poti kar 500 m višinske razlike in se v Gorenjem koncu Železnikov zliva v Selščico (sl. 1).

Na Plavžu, zahodnem železnikarskem naselju, zavijemo tik pred Plešeniškim mostom čez Selščico s ceste, ki pelje proti Jesenovcu in naprej Zalemu logu, po ozki makadamski cesti navzgor ob Selščici. Tik pred jezom čez Soro se cesta konča. Z leve priteka tam v Soro manjši potok, pa še ta le takrat, kadar je dosti vode. Ozka suha struga z večjimi in manjšimi skalami že takoj na začetku ne obeta kaj prida, gotovo pa ne lepega slapu. Pa vendarle jo mahnimo po poti ob grapi navkreber. Ko pa pot kmalu zavije v levo pobočje, se držimo steze ob grapi, kjer jo je še kaj ostalo, ali pa pojdimo kar po grapi. Tudi slab kolovoz, ki zavije iz grape v levo pobočje, nas pripelje nad slap in nanj se odpira pogled od strani skozi gosto bukovje, vendar s te poti ne bomo videli prave lepote slapu.

V grapi in na zaraščeni poti se pokažejo že okoli 80 m od Selščice na nekaj metrih temno sivi, skoraj črni drobno ploščasti apnenci, ki so deloma celo skrilavi. Po površju ne kažejo nobenih ostankov okamnelega življenja. Od te kamnine pa smo raztopili dober kilogram v očetni kislini in našli v netopljivem ostanku le nepomembne drobne konodontne ostanke, ostanke takratnega življenja. Čeprav niso značilni, je skoraj gotovo, da je kamnina iz spodnjega dela norijske stopnje, usedala se je v takratnem morju pred kakimi 225 milijoni let, ali pa je še malo starejša, iz vrhnjega dela karnijske dobe.

Položaj slapu v železnikarskih Lomih



Nad to živo skalo leže po grapi nekaj časa samo navaljeni kosi in bloki temnega apnenca in dolomita. Dostikrat so v kamnini različno debeli pasovi ali gomolji črnega roženca. Ta je seveda še veliko trši od apnenca ali dolomita, voda mu ne more do živega, zato običajno mole bolj ali manj iz kamnine. V pobočjih po grapi je nagrmeden apnenčev in dolomitni material v pravo kamnito grobljo, ki je že kar trdno zlepljena med seboj z apnenčevim vezivom. Med različno velikimi ostrorobnimi skalami in manjšimi bloki je tudi večji blok, ki se je bil odtrgal nekje s hriba in prigrmel v bližino doline. Pri ogledu groblje bomo takoj opazili, da so med kamnitimi kosi večji in manjši prazni prostori in luknje, rekli bi, zelo nestrokovno napravljen kamnit zid. Nezapolnjeni prazni prostori med kamnitimi kosi nam povedo, da je groblja še mlada in apnenčevo ali peščeno vezivo še ni moglo zapolniti vseh prostorov med nagrmedenimi kosi in bloki. Nastajala je najbrž nekje v pleistocenu, ki se je začel pred približno milijon leti. Takrat so se menjavale v naših krajih ledene in medledene dobe, ki so pustile sledove ledeniške groblje tudi na Jelovici. Morda se je valil material kamnite groblje s prostranega Loma tudi že prej, v pliocenski dobi. Vse to pa so le ugibanja, saj v groblji ni nobenih okamnelih ostankov, ki bi mogli potrditi njeno starost.

Najbrž bo marsikdo, ki ga bodo te vrstice spravile na ogled slapu, prav kmalu rekel sam pri sebi, to bo pa dolgočasna pot in ne obeta se kaj zanimivega. Zato naj povem, da bomo po okoli četrturni hoji že pri slapu.

Po grapi navzgor se kmalu pokažejo na obeh straneh grape apnenčeve plasti ali plošče in tam teče seveda tudi potok že po površju. V malo zoženem koritu se vrste okoli 12 cm debele plošče, ki so malenkostno nagnjene v hrib. Apnenec je temno siv, nekoliko kremenast in zato zelo trd, med polami pa se vrste tanke glinene ali laporne lezike. Takšen apnenec seveda ne prepušča vode kot jo čisti beli ali svetlo sivi apnenci po Jelovici, Julijcih ali na Krasu. In zakaj je potem voda v spodnjem delu grape izginila s površja? Ni šla globoko v podzemlje, skriva se le pod navaljenim gruščem, skalami in bloki in se pod njimi izliva v Selščico.

Naprej po grapi si lahko ogledujemo kamnino že skoraj na vsakem koraku. Vrste se enolični skladi in plošče, temno sivi in črni. V kamnini so le redki črni roženci. Nekoliko višje potoček spet poskakuje čez tanjše apnenčeve plasti, ki sestavljajo v strugi majhne police, nekake stopnice. V kamnini ni vidnih ostankov okamnelega življenja, pač pa smo tudi tu našli v netopljivem ostanku nepomembne konodontne ostanke, in sicer iste oblike kot v apnencu v spodnjem delu grape. Kamnina je posebno lepo razgaljena na desnem pobočju, kjer bomo

v nekaterih plasteh prepoznali drobne ostanke iglokožcev. Pred nami pa se tudi že odpira pogled na slap in le še nekaj deset metrov je do njegovega podnožja. Med kamninami je proti slapu vedno več dolomita, ki ga bo odkrilo nešolanemu obiskovalcu bolj ostrorobo površje, ki se zdi, kot bi bilo nasekano. Dolomit je tudi navadno za malenkost svetlejši od apnenca in drobnozrnat, medtem ko je apnenec večinoma gost. Najbolj zanesljivo ločitev obeh kamnin pa bo povedala razredčena solna kislina: na apnencu bo močno zašumelo, če bomo nanj kanili nekaj kapljic, dolomit pa se še zmenil ne bo za kislino.

Kar mogočen se zdi slap, ko se mu bližamo in ko stojimo pod njim, bolj mogočen, kot pravzaprav je (sl. 2). Ko ima potok manj vode, se peni stržen slapu le približno po sredini široke kamnite struge, pri visoki vodi pa buči čez steno v celotni izdelani poti. Ko se bomo nagledali te naravne lepote, poskusimo še razvozljati nastanek slapu.

Brez težave bomo ugotovili, da kažejo kamnine na levi strani vodne poti drugačen položaj, kot ga imajo v koritu. Pri dnu slapu je kak meter debelo ploščastega dolomita, ki visi približno proti severu. Nad njim je kamnina razlomljena in različno premaknjena; plasti ni več opaziti in oglodana kamnina je kot brezoblična masa. Šele v zgornji tretjini se pokažejo spet plošče, ki se vlečejo čez korito in so rahlo svodasto izbočene. Na začetku teh plošč postane zgornji, najbolj strmi del slapu položnejši, malo nižje pa spet strmejši. Ta pregib je povzročil prelom, ki se vleče prav tam čez korito slapu, pretrl je kamnino in zmanjšal njeno odpornost.



Največji slap na glavnem potoku. Vrhjemu, skoraj navpičnemu delu sledita dva manjša praga, ki sta ju povzročila dva prečna preloma. Zgornji se lepo vidi na obeh straneh slapu. Spodnji del slapu je nekoliko položnejši od zgornjega Fot. A. Ramovš



Malo višje nad glavnim slapom prečka grapo skladovnica trših plasti, ki leže med mehkejšimi; trših kamnin voda ni mogla tako naglo odstraniti, kot je odnesla skrilavec in peščenjak pod to stopnjo in nad njo. Potok se poganja čeznjo v mikavnih slapičih

Fot. A. Ramovš

Na robu med vodno potjo in skalno steno na levem pobočju se vleče od vrha do dna slapu podolžen prelom. Ob njem je potekalo premikanje, kamnina se je pri tem še lomila ali celo drobila. Plasti stojijo tam navidezno skoraj pokonci in leže približno pravokotno na debelih ploščah ob vznožju slapu. Vzdolžni prelom se vleče med obema skladovnicama naprej proti jugjugovzhodu. Položaj skladovnice v levem pobočju pa še bolj zapleta že omenjeni prečni prelom prek poti slapa in še nekaj vzporednih prelomov višje v steni. Zapletene tektonske razmere so tudi levo od podnožja slapu.

Nad enotnim slapom potok poskakuje čez več skalnih polic, ki so različno nagnjene druga proti drugi. Kamnina je zelo trda, pasnat dolomit in dolomitiziran apnenec s številnimi roženčevimi »škrlicami«, ki so razporejene po pasovih. Kamnina vsebuje precej kremenice in je lepo odkrita nad potjo po levem pobočju slapu.

Nad slapom odreže prelom kamnito gmoto od drugačnih plasti, ki sestavlja okoli 20 m visoko steno slapu. Prelom je skoraj navpičen in se vleče prečno čez strugo potoka. Na severni strani preloma so modro sivi in temno sivi apnenčev ali laporni skrilavec, peščeni skrilavec, drobnozrnat peščenjak in vmes ploščast temno siv apnenec s polami črnega roženca. Zaradi trših vmesnih plasti je nastala malo višje v grapi manjša stena s tremi slapiči (sl. 3). Plasti vise v hrib in so starejše kot je pretrta dolomitna gmota stene pri slapu. Ker so skrilave in peščene plasti mehkejše in zato tudi manj odporne, je grapa navzgor sprva zložnejša. Voda je v njih lažje in hitreje uveljavljala svoje razdiralno delo in enakomerno poglobila strugo. Ko pa je zadela na trde dolomite ob da-

našnjem glavnem slapu, ni mogla še naprej proti Selščici enakomerno poglabljati korita. Glodanje v živo skalo je ob tej trdi pregradi zastalo, bilo je zelo počasno, komaj opazno. Stena je tako kar »rasla« v strugi potoka in slap je bila edina rešitev. Seveda neprepustne kamnine tudi niso mogle pustiti vode ob tej pregradi v podzemlje. Voda je imela tudi v apnencu pod današnjim slapom lažje delo, hitreje je dolbla vanj svojo strugo kot v dolomitno pregrado; nastajala je višja in višja stopnja. Nazadnje pa vse kaže, da se je ozemlje severno in južno od preloma nad slapom vzdigovalo oziroma pogrezalo in prav tako pripomoglo k nastanku slapu.

Zanimivo je, da voda pri tem slapu ni izgledala ozkega in globokega korita, pač pa je njena pot izbočena in sem pa tja vegasta stena. V zgornjem delu je skoraj navpična, na tektonskem pregibu zložnejša in v spodnjem delu spet bolj strma. Steno v vsej dolžini slapu prerašča mahovje, zelo malo pa nastaja lehnjaka.

Zahodno od opisanega in upodobljenega slapu se vleče proti severozahodu ozka grapa, ki je nastala prav tako ob prelomu. Ista dolomitna stena, ki zapre glavno strugo potoka in ustvarja slap, pregradi tudi stransko grapo. Čez razkosano dolomitno steno je voda izdelala več slapov, ki slede drug za drugim (sl. 4). V celoti se pokažejo ti manjši slapovi s poti nad glavnim slapom, seveda le takrat, ko je drevje še golo. Spodnji slap pa bomo videli tudi od podnožja glavnega slapu in ga kaže slika 4. Ker pa ima pritok po tej grapi zelo malo vode, se običajno vije čez steno le tenak curek kot srebrn pramen. Ob visoki vodi je tudi tam dosti vode, ki buči v obilnem slapu čez skalno steno.



Iz glavne grape se vleče pas trdih in razlomljenih kamnin, čez katere buči slap, proti zahodu in v majhni stranski grapi se spušča zdaj več zdaj manj vodnih curkov čez razklano steno in zaljša komaj znano dolinico z nizom slapičev. Na sliki je viden samo spodnji del  
Fot. A. Ramovš

Oba slapova bi lahko postala tudi privlačna izletniška točka za Železnikarje in druge obiskovalce tega starega železarskega kraja. Treba bi bilo napraviti stezo v bližino podnožja slapu, od koder je že lep pogled na večji slap. Steza naj bi bila speljana prečno po levem pobočju od tamkajšnjega kolovoza. Nekje ob glavni cesti v Železnikih bi bila potrebna opozorilna tabla in oznaka, da je do slapu le dobrih 15 minut, in seveda nekaj markacij. Prepričan sem, da bi to uspelo napraviti Železnikarskemu turističnemu društvu s prostovoljnimi delom krajanov in prispevki tamkajšnjih delovnih organizacij. Razmislite o tem in poskusite izvesti to pobudo!

#### Zusammenfassung

#### WASSERFALL IN ŽELEZNIKARSKI LOMI

Der Autor beschreibt den wenig bekannten Wasserfall in Zeleznikarski Lomi westlich der Ortschaft Železniki. Die Anlage für den Wasserfall ergab tektonisch stark beanspruchtes, jedoch sehr hartes Karbonatgestein inmitten weicherer Schichten.